

УДК 821.161.2.09:81'25

ПРО ЩО ГОВОРЯТЬ НОТАТКИ ПЕРЕКЛАДАЧА?

Валентина Савчин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: vsavchyn@rambler.ru*

Розглянуто нотатки Миколи Лукаша, залишені на берегах його власного примірника “Дон Кіхота” Сервантеса в українському перекладі В. Козаченка та Є. Кротевича. Вони проливають світло на підготовчий етап Лукашевого перекладу цього твору. Характер нотаток свідчить про бажання перекладача уникнути буквалізму в перекладі та демонструє широкі літературні традиції, на які опирався М. Лукаш.

Ключові слова: М. Лукаш, переклад, перекладацькі нотатки, літературні традиції.

Вивчаючи творчий метод перекладача, дослідники здебільшого опираються на кінцевий продукт – текст перекладу, хоча він на різних етапах підготовки до друку може зазнавати певних змін: тих, які вносить сам перекладач, і зумовлених редакторським втручанням. Звідси – надзвичайна цінність усього, що може пролити світло на процес творення тексту: чернеток, правок редактора, перекладацьких нотаток на берегах оригіналу, згадок про муки і радості творчого пошуку в листах до друзів, автокоментарів, – усього, що вводить нас у творчу лабораторію перекладу і перекладача. Особливу вагу мають матеріали, в яких йдеться про творчість такого непересічного таланту, як Микола Лукаш, мовне багатство якого вражає навіть найдосвідченіших перекладачів.

У нашій розвідці спробуємо стисло охарактеризувати Лукашеві записи (близько 80), залишені на берегах його власного примірника “Дон Кіхота” в українському перекладі В. Козаченка та Є. Кротевича [5]¹. Хоча ці правки не мають характеру редакторського втручання (адже йдеться про виданий переклад), а радше були заготовками для майбутнього Лукашевого перекладу цього твору, вони є яскравою ілюстрацією Лукашевого почерку редактора і перекладача. М. Лукаш вносить зміни і до прозової частини перекладу, і до віршів у його власному виконанні². Більша частина цих варіантів увійшла без жодних змін до Лукашевого перекладу “Дон Кіхота” [6], деякі зазнали певних трансформацій, ще інші були замінені в остаточній редакції на вдаліші, на думку перекладача, відповідники. Існування кількох варіантів перекладу дозволяє зазирнути у творчу лабораторію перекладача, відчутти процес пошуку найточнішого, найдоречнішого відповідника.

На що вказують Лукашеві правки-заготовки? Передусім, вони свідчать про його увагу до звучання фрази. Перекладач намагається уникнути занадто розлогих описових конструк-

¹ Цей примірник зберігається в фондах Літературно-меморіального музею Григорія Кочура в Ірпені.

² Відомо, що В. Козаченко та Є. Кротевич перекладали “Дон Кіхота” Сервантеса не безпосередньо з оригіналу, а з російського перекладу Н. Любімова. Вірші до роману переклав з іспанської М. Лукаш.

цій, шукає лаконічніший відповідник у фондах української мови, опираючись на традиції української літератури. Приміром, біля фрази *зброносець, який вдавався до ослиного способу пересування* [5, с. 40] Лукаш залишає коротенький запис – *джури-ослоїзди* – що звучить значно лаконічніше і природніше. Сам М. Лукаш був дуже задоволеним зі своєї знахідки, про що писав у листі до Григорія Кочура¹: “А чи хвалився я тобі, як старий Панько² допоміг мені перекласти один Сервантесів “*hарах*”, оказіональний словотвір, що зустрічається тільки в нього і тільки в цьому одному місці, де Д[он] К[іхот], наймаючи Санча за джуру, пригадує *si algun caballero andante habia traído escudero caballero asnalmente*.³ У Любимова тут “*оруженосец, который прибежал к ослиному способу передвижения*” – іронія збережена, але надто багато слів і самого “*hарах*”а немає; я ж, пригадавши, що в “Чорній Раді” козаки дражнили Брюховецького свиноїздом, сміло написав: “*чи були в яких-небудь мандрованих рицарів джури-ослоїзди*”. Хоч цього слова немає в жодному словнику (це вже річ абсолютно певна), сподіваюся, що маси його зрозуміють. Правда, не всі, може, зрозуміють, що таке куксовата коняка, але очевидно не всі іспанці теж знають, що за cuartos мав Росинант, коли в ісп.[анських] виданнях до цього місця дається примітка: “*una enfermedad larga que suelen padecer las caballerias en los cascós de piés y manos*”. Хоч я й не мав під руками “Скотолічбника” Корольова⁴, але цілком випадково натрапив на назву цієї хвороби (патологічні нарости, що деформують копито, вивертають його) у словнику Грінченка⁵. Переклад виходить, одне слово, дуже український, але, мабуть, так і треба, коли оригінал дуже-дуже іспанський. Тут я не боюсь ніяких переборів” [Лукаш – Кочурові, 12.02.1965].

Варіант куксовата і ганджовита понад Гонеллину коняку (*мала більше всякого ганджу, аніж...*) Лукаш занотовує біля такого речення в перекладі В. Козаченка і Є. Кретевица “*Потім він оглянув свою шкапу і, хоч вона й кульгала на всі чотири ноги і вад у неї було більше, ніж у коняки Гонелли...*” [5, с. 20]. Із невеликими змінами цей варіант увійшов до остаточної редакції “Дон Кіхота”: “*Тоді огледів свою шкапу і, хоч вона в нього була куксовата й мала більше всякої ганджі, ніж горезвісна Гонеллина коняка...*” [6, с. 26]. Як і в попередньому прикладі, Лукашева знахідка куксовата значно влучніша за описову конструкцію кульгати на всі чотири ноги.

М. Лукаш пропонує замінити описову фразу одним словом і в наступному прикладі, де йдеться про жінок легкої поведінки. У В. Козаченка і Є. Кретевица вони – “*незаміжні жінки з числа тих, що, як говорять, ходять по руках*” [5, с. 22]. М. Лукаш залишає на берегах книги варіант похожалі, який у кінцевій редакції замінив колоритнішим – мандрьохи, майстерно обігравши його зі спільнокореневим дієсловом мандрувати: “*...дві молодички, з тих, що називають мандрьохами – вони справді мандрували до Севільї*” [6, с. 29]. Ця лексема має певну літературну традицію завдяки “Енеїді” І. Котляревського, що була авторитетним джерелом питомої української лексики для М. Лукаша:

Були і ті там панянки,
Що наряжались на показ;
Мандрьохи, хльорки і діптянки,
Що продають себе на час [2, с. 121].

¹ Листи зберігаються у фондах Літературно-меморіального музею Григорія Кочура в Ірпені.

² Пантелеймон Куліш.

³ Тут і надалі виділення курсивом у листах М. Лукаша наші.

⁴ Василь Костьович Королів-Старий – автор популярної книги про догляд за тваринами “Скотолічбник”.

⁵ За Грінченком, *кукса* – “животное съ изуродованнымъ отъ нароста копытомъ или самое изуродованное копыто”, *куксоватий* – “съ вывороченными копытами” [7, с. 321].

Попереднім варіантом *похожало* перекладач скористався в іншому місці тексту: “Дон Кіхот спитав, як її на ім'я, бо він же мусить знати, кому завдячує таку велику ласку і кому має віддати частину слави, що здобуде потужною правицею своєю. Вона відповіла смиренно, що зветься *Похожало*...” [6, с. 35].

Ще одна заувага М. Лукаша цікава для дослідників тим, що засвідчує глибокі традиції Лукашевого слововжитку, ретельне опрацювання різномовних джерел та уважний пошук кожного слова, але залишає при цьому нез'ясовані запитання. На початку роману, знайомлячи читачів із Дон Кіхотом, Сервантес розповідає про звичне харчування свого героя. У В. Козаченка і Є. Кротевича це звучить так: “*Оля, частіше з яловичиною, ніж з бараниною, вінегрет, який майже завжди заміняв йому вечерю, яєчня з салом по суботах, сочевиця по п'ятницях, голуб, як додаткова страва по неділях, – усе це забирало три чверті його прибутків*” [5, с. 17]. На полях М. Лукаш залишить запис – *шарпаніна з овечої отрібки*. А у листі до Г. Кочура від 21 листопада 1964 р. він поділиться своїми знахідками-заготовками для перекладу роману. Одній із них, а саме згаданій вище *шарпаніні* М. Лукаш присвятить ледь не третину листа: “...Ось уже четвертий день, як я знову почав уважно читати “Д[он]. К[іхота]”. І уже дещо знаю. Знаю, наприклад, як я перекладу назву страви, що їв преславний ідальго по суботах. В оригіналі стоїть *duelos y quebrantos* (дослівно “жалі і шкоди”); коментатори пояснюють: “У Маугі був звичай використовувати для домашніх потреб м'ясо і навіть потрошені кістки овець, що їх вовки пошарпали, або тих, що з скелі впали. М'ясо йшло, звичайно, на олю, а потрохи були єдиною скоромною стравою, дозволеною до вжитку в суботу – бо субота, на честь перемоги над маврами при Лас Навас 1212 р. була оголошена “пісним днем”. Любимов переклав назву цієї страви *яичница с салом*. Чому? Бо так було в попередньому рос.[ійському] перекладі (не знаю, чий він власне – значиться “под редакцией Кржевского”¹), і в Козач.[енка] і Кротевича, але і в М. Іванова², чий скорочений переклад теж дуже залежить від російських версій. Поляки пишуть *żaloszne szczątki*, німці – *jammerliche Knochenreste*. Я ж, із властивою мені геніальністю (ускладненою небезпечним нахилом до надмірної архаїзації та українізації), пропоную натомість *шарпаніну з овечої отрібки*. Тут мені допоміг батько Котляревський, у якого троянці їли, між іншим, “з отрібки бабушарпаніну”. *Шарпаніна* бувала на Україні і м'ясна, і рибна. Голубий словник перекладає цю назву “*скобленка*” – не знаю, чи це буде цілком правильне. У всякому разі, така страва була, а назва *шарпаніна* натякатиме на аварійне походження м'ясива і нутрошів” [Лукаш – Кочурові, 21.11.1964]. Цей лист підтверджує нашу думку про те, що М. Лукаш часто звертався до “Енеїди” І. Котляревського в пошуках найвиразніших питомих українських відповідників. Під час роботи над перекладом М. Лукаш порівнював свої варіанти з існуючими російськими, польськими, німецькими, англійськими інтерпретаціями “Дон Кіхота” і намагався бути несхожим на них, знайти свій індивідуальний ключ до відтворення того чи іншого образу. Однак, з невідомих причин *шарпаніна з овечої отрібки* так і не з'явилася в Лукашевому перекладі. Натомість перекладач звернувся до вже традиційного варіанта

¹ Кржевський Борис Аполлонович (1887–1954) – російський літературознавець, історик літератури, перекладач з французької та іспанської. Очевидно, М. Лукаш мав на увазі видання “Хитроумный идалго Дон Кихот Ламанский”: [перев. под ред. Б. А. Кржевского и А. А. Смирнова; предисл. А. И. Белецкого]. –Л.: “Молодая гвардия”, 1935.

² Микола Олексійович Іванов – автор скороченого українського перекладу “Дон Кіхота” (1927; 1935).

відтворення цієї страви – *яєшня з салом*, образно назвавши його попередньо “*бите-різане*”: “*Душенина на щодень (частіше яловичина, ніж баранина), на вечерю здебільшого салатка м’ясна, суботами “бите-різане” (тобто яєшня з салом), п’ятницями сочевиця, неділями ще якесь голуб’ятко на додачу, – все це поглинало три чверті його прибутків*” [6, с. 24].

Значна частина Лукашевих зауважень стосується українських проverbsialних відповідників. Взнявши за основу російський переклад, В. Козаченко та Є. Кротевиц часто калькували з російської прислів’я та приказки, якими всіяний текст оригіналу. М. Лукаш намагається відшукати необхідні відповідники у фондах української мови. Ось лише кілька прикладів:

Переклад Козаченка, Кротевица (1955)	Правки М. Лукаша	Переклад М. Лукаша (1995)
– <i>Іч які він кулі відливає!</i> – сказав на те циркульник[с. 239]	<i>Курзю-верзю, горох молочу! / курзу – верзу, кошелі плету!</i>	– <i>Курзю-верзю, горох молочу!</i> – сказав на те цилорник[с. 306]
... <i>ти, мила Тересо, не засмучуйся: козла пустили в город, і на посаді губернатора ми своє візьмемо</i> [с. 399]	<i>пустили цапа в капусту / цуку вкинули у річку</i>	<i>та не журишь, Терезонько: хто б’є в дзвона, в того є схорона, із губернаторства щось нам та капне</i> [с. 508]
<i>Витри ніс сусідському синові та бери його собі в зяті</i> [с. 283]	<i>Знайся кінь з конем, а віл з волом</i>	<i>Не дурний то приказку вигадав, що чухайся, каже, віл з волом, а кінь з конем</i> [с. 361]

Вираз *відливати кулі* не властивий українському ідіоматичному мовленню, на відміну від його російського розмовного прототипа *лить / отливать пули*, що означає “нести нісенітницю, говорити неправду” і який має майже двохсотлітню традицію вживання в російській художній літературі, зокрема у творах П. Єршова, О. Островського, М. Гоголя¹. М. Лукаш залишає на берегах книги два розмовні синонімічні варіанти зі значенням “говорити нісенітницю” – *курзю-верзю, горох молочу!* і *курзу – верзу, кошелі плету!*, що входять до реєстру проverbsialних одиниць збірника Матвія Номиса [8, с. 185]. Перший із них залишився без змін в остаточному варіанті перекладу.

Аналогічну заміну спостерігаємо і в другому прикладі, де замість дослівної кальки типово російського фразеологізму *пустити козла в город* (рос. *Пустить козла в огород*) М. Лукаш пропонує українські відповідники зі схожим значенням та розмовно-іронічними конотаціями – *пустити цапа в капусту* і *цуку кинути у річку*. Щоправда, до Лукашевого перекладу вони не увійшли, поступившись місцем стилістично ближчій до оригіналу кальці *хто б’є в дзвона, в того є схорона*².

Останній приклад свідчить, що Лукашеві не до вподоби було покомпонентно кальковане іспанське прислів’я *витри ніс сусідському синові та бери його собі в зяті*← *Витри нос*

¹ Наприклад, у “Мертвых душах” М. Гоголя читаємо: “И наврет совершенно без всякой нужды: вдруг расскажет, что у него была лошадь какой-нибудь голубой или розовой шерсти и тому подобную чепуху, так что слушающие наконец все отходят, произнеся: “Ну, брат, ты, кажется, уж начал пули лить” (т. 1, гл. 4).

² У Сервантеса тут вжито прислів’я *que en salvo está el que repica* (дослівно – *той у безпеці є, хто дзвонить у дзвони*).

sosедскому сыну и бери его себе в зятья (Любимов) ← Al hijo de tu vecino, límpiale las narices y métele en tu casa¹ (Сервантес). Адже серед українських паремій є еквівалентні вислови, в яких висловлюється порада людям триматися свого стану. Зокрема, Іван Франко у своєму збірнику “Галицько-руські народні приповідки” подає такі варіанти: *Знай ся кінь з конем, віл з волон, свиня з свинею, рівня з рівнею; Кінь з конем, віл з волон, а свиня об тин, коли нема з ким; Чухай сі кінь з коньом, віл з волон* [1, т. 2, сс. 340, 341, 343]. М. Лукаш спершу пропонує приказку *Знайся кінь з конем, а віл з волон*, а згодом підсилює розмовний струмінь твору за допомогою її модифікованого варіанта *Чухайся віл з волон, а кінь з конем*.

Нотатки М. Лукаша в зіставленні з кінцевим варіантом перекладу дозволяють простежити за ходом його пошуків українських проverbsьких відповідників. Часто перекладач занотовує по кілька варіантів, з яких іноді жоден не потрапляє до остаточної редакції “Дон Кіхота”. Порівняймо:

Переклад Козаченка, Кротевича (1955)	Правки М. Лукаша	Переклад М. Лукаша (1995)
<i>Зброєносцям, видно, на роду написано, похмелятис на чужому бенкеті</i> [с. 81]	<i>Хто кисличкуз 'їв, а на кого оскома напала Хто їв яблука, а кому оскома</i>	<i>а джурі – дуля з маком</i> [с. 97]
<i>За блага мовчання всі тебе зватимуть Санчо</i> [с. 416].	<i>Хто мовчить, той за двох санчить! (зверху надпис – двох навчить) Мовчи, язичку, кашки дам! Мовчи, Санчо, дам помаранчу! Їж юшку з грибами, тримай язик за зубами.</i>	<i>хто мовчить, той двох пересанчить</i> [с. 532].
<i>Дон Кіхот йому на це заперечив: – Ти – Санчо, та не той: ти не тільки не благий мовчальник, ти паскудний базікало і паскудний упертюх</i> [с. 416].	<i>То, мабуть, про іншого Санча мова, бо тобі що не дай, то не будеш мовчати та перебаранчати. А тільки із тебе не мовчун, а торохтій і лепетун. талалай і не навчши нікого ні мовчанням своїм, ані бурчанням</i>	<i>– Ну, ти, Санчо, не з таких, – сказав Дон Кіхот, – не знаєш, що таке мовчок, не вилазиш із балачок</i> [с. 532].
<i>Вплітай, нанизуї, накручуї прислів'я – ніхто тебе за язик не держить! Мати з батогом, а я собі все із дзигую!</i> [с. 416].	<i>в'яжи, нижи сім міхів горіхів (гречаної вовни) Хоч ти мене, мати, лай. А я собі талалай! Хоч ти мене, мати, бий. А я собі тудубій. Мати з нугою, а я собі все з дзигую.</i>	<i>– Громадь, горни, нижи приказки, ніхто тебе не впинить! Убий мене, мамо, я зроблю так само!</i> [с. 531]

Як видно із цих та багатьох інших прикладів, М. Лукаш звертав особливу увагу на внутрішню структуру паремійного вислову, на ритм фрази. Серед запропонованих варіантів важко віднайти паремії, де контраст не увиразнювався б внутрішньою римою. Вносячи навіть незначні зміни до приказкових відповідників у перекладі В. Козаченка і Є. Кротевича, М. Лукаш надає їм особливої ритмомелодики й стрункості:

¹ Дослівно: *Синові свого сусіда помий носа і бери його до себе в дім.*

Переклад Козаченка, Кротевича (1955)	Правки М. Лукаша	Переклад М. Лукаша (1995)
<i>Недарма ж кажуть: «За хрестом стоїть сам диявол»</i> [с. 36]	<i>За хрестом сам чорт із хвостом</i>	<i>... недарма кажуть: “За хрестом сам диявол з хвостом”</i> [с. 44]
– Сеньйоре, – заперечив Санчо, – в кожній країні свій звичай... [с. 294]	<i>Що край, то обичай</i>	– Знаєте, пане, – заперечив Санчо, – воно як де: <i>що край, то обичай</i> [с. 377].
<i>Ні, ми теж собі на умі, “скільки маєш, стільки ти й вартий”, говорила моя бабуся, з людиною великого достатку сваритися несолодко</i> [с. 416]	<i>З дужим не борись, а з багатим не судись!</i>	<i>... скільки маєш, стільки стоїш</i> – каже, було, моя бабуся; <i>з дужим не борись, а з багатим не судись</i> [с. 532].
<i>Ану, подобру-поздорову, і з дружиною мою ні півслова!</i> [с. 417]	<i>До чужої жінки зась, а з чужого коня злазь.</i>	<i>Геть із хати, не руш меї жінки</i> – що одкажеш на такі дотинки? [с. 532]

Не меншої уваги заслуговують і Лукашеві пошуки значущих імен, часто представлені кількома варіантами:

Переклад Козаченка, Кротевича (1955)	Правки М. Лукаша	Переклад М. Лукаша (1995)
<i>Злазьте з богом, ваша милость, ми й без цієї Поганди зуміємо вас виликувати</i> [с. 35]	<i>Дурганди</i>	<i>Злізайте з Богом, добродію, запевняю вас, що і без тої Дурганди вас на ноги поставимо</i> [с. 42].
<i>Той же Амадіс, назвавшись Похмурич Краснем</i> [с. 70]	<i>Beltenebros – Гарносум, Сумовид, Милосум</i>	<i>А той же самий Амадіс, прозвавшись Милосумом...</i> [с. 86]
<i>А зовуть його, коли пам'ять мені не зраджує, чи то Дон Колоброд, чи то Дон Безгрудот</i> [с. 155]	<i>Дон Сміхот, Дон-Хихот, Чухот, Дон-Піхот, Хіхот</i>	<i>... а звати його, дай Боже на пам'ять, чи то Дон Чухот, чи то Дон Сміхот</i> [с. 189].
<i>Тіки-так</i> [с. 259]	<i>Дармоук, Дзелень-Бом, Дармограй</i>	<i>Дармограй</i> [с. 333]
<i>дуенья Горевана</i> [с. 398]	<i>Горопаха / Побідаха</i>	<i>дуенья Гореслава</i> [с. 507]
<i>Трифальдін Біла Борода</i> [с. 399]	<i>Білобородько</i>	<i>Трихвост Білобородий</i> [с. 509]

Перекладач замінює описові кальки влучними лаконічними відповідниками оказіонального характеру або взятими із фондів української мови (*Похмурий Красень* → *Милосум*, *Біла Борода* → *Білобородий*). Йому більше імпонують назви із виразно українським звучанням (*Дармограй*, *Гореслава*).

Інші Лукашеві правки також засвідчують пошук відповідників в українській літературній традиції. Зокрема, М. Лукаш пропонує замінити характерне для російської військової традиції звання *генерал-адмірал* у перекладі В. Козаченка і Є. Кротевича [5, с. 199] на *капудан-баша* – слово, яке не фіксує ні СУМ, ні Словник Грінченка. Цю знахідку, турецьку

реалію, взято із Кулішевого “Байди, князя Вишневецького”¹, про що М. Лукаш напише Г. Кочурові у листі від 5 березня 1966 р.

Ще одну лексему Кулішевого вжитку М. Лукаш запропонує для такого перекладу В. Козаченка і Є. Кротевича: *І передати це куди делікатніше чотириноге у володіння своєму зброєносцеві* [5, с. 40]. Слово *чотириноге* стало об’єктом Лукашевої критики ще 1956 р., коли перекладач виступив із доповіддю про українські переклади західноєвропейської літератури на республіканській нараді перекладачів. Серед кількох десятків зауважень до щойно виданого тоді у видавництві “Молодь” українського “Дон Кіхота” Сервантеса перекладач наводить й таке: “*То було найкраще з травоядних (20), з чотириногих.* В російській мові *травоядные* у *четвероногие* – тут маються на увазі тварини, а в українському перекладі – невідомо що” [4, с. 203]. На полях перекладу 1955 р. М. Лукаш занотовує свій варіант: *дати йому під верх благороднішого ступака, який увійшов без жодних змін до його перекладу* [6, с. 50]. СУМ ілюструє лексему *ступак* зі значенням *кінь, що йде доброю ступою* контекстом із “Чорної ради” П. Куліша (*Як ось чує Петро – тупотять коні... Усе ближче, ближче. Розпізнає нешвидку ристь двох ступаків* [3, т. 1, с. 85]), а Словник Грінченка додає ще й покликання на “Марусю Богуславку” того ж таки П. Куліша (*Два бахмати, // Гривасті ступаки, ішли під ними* [3, т. 2, с. 68]). Отже, М. Лукаш послідовно звертається до слововжитку П. Куліша і намагається активізувати його мовно-стилістичні надбання.

Загальний характер правок М. Лукаша, залишених на берегах попереднього перекладу “Дон Кіхота”, демонструє його бажання позбутися буквалізму та штучності в перекладі, надати вислову природності й легкості, підтримувати органічний зв’язок із українськими мовними та літературними традиціями.

1. Галицько-руські народні приповідки: у 3-х т. / збір., упоряд. і поясн. І.Я. Франко. – Львів: Друк НТШ, 1901–1909. – Т. 1–3. 2. Котляревський І. Енеїда / І. Котляревський. – К.: Вид-во “Україна”, 1994. – 429 с. 3. Куліш П.О. Твори: у 2 т. – 2-ге видання. – К.: Наук. думка, 1998. – (Б-ка укр. літ. Укр. нова літ.). 4. Лукаш М. Прогресивна західноєвропейська література в перекладах на українську мову (Доповідь на нараді Спілки Радянських Письменників України в справі художніх перекладів 16–18 лютого 1956 р.): [відновив за стенограмою Б. Черняков] / М. Лукаш // Микола Лукаш: Моцарт українського перекладу: Біографічно-бібліографічний та мистецький нарис / [Черняков Б.І., Новикова М.О., Савчин В.Р. та ін.]; за ред. Л.М. Черноватого та В.І. Карабана. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – С. 190–232. 5. Сервантес Сааведра М. де. Дон Кіхот Ламанчський / М. де Сервантес Сааведра; пер. з рос. В. Козаченко та Є. Кротевич; вірші пер. з ісп. М. Лукаш. – К.: Молодь, 1955. – 563 с. 6. Сервантес Сааведра М. де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі: Роман / М. де Сервантес Сааведра; пер. з ісп. М. Лукаша та А. Перепаді. – К.: Дніпро, 1995. – 703 с. 7. Словарь української мови: у 4-х т. / упоряд. Б. Грінченко. – К.: Вид-во Довіра – УНВЦ “Рідна мова”, 1997. – Т. 1–4. 8. Українські приказки, прислів’я і таке інше. / укл. М. Номис; упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

¹ У П. Куліша читаємо: *Б’ємось ми велетнями за галеру, // Що в капудан-баші взяли на морі* [3, т. 2, с. 322].

О ЧЕМ ГОВОРЯТ ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ?**Валентина Савчин**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина
e-mail: vsavchyn@rambler.ru*

Рассмотрены заметки Мыколы Лукаша, оставленные на полях его собственного экземпляра “Дон Кихота” Сервантеса в украинском переводе В. Козаченко и Е. Кротеви́ча. Они проливают свет на подготовительный этап перевода этого произведения М. Лукашем. Характер заметок свидетельствует о желании переводчика избежать буквализма в переводе и демонстрирует широкие литературные традиции творчества М. Лукаша.

Ключевые слова: М. Лукаш, перевод, переводческие записи, литературные традиции.

WHAT DO THE TRANSLATOR'S NOTES TELL US ABOUT?**Valentyna Savchyn**

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: vsavchyn@rambler.ru*

The article discusses Mykola Lukash's notes left on the margins of his own copy of the Ukrainian *Don Quixote* translated by V. Kozachenko and Ye. Krotevych. These side notes shed light on Lukash's preparatory work for the translation of the Spanish masterpiece. Lukash's side notes demonstrate his wish to discard the literal or artificial approach to translation and rely on the deeply rooted literary traditions.

Keywords: M. Lukash, translation, translator's notes, literary traditions.

Стаття надійшла до редколегії
18.01.2012 р.

Статтю прийнято до друку
22.05.2012 р.